

героїні на стани, подібні до емоційних переживань Скарлет, та робить цей образ стереотипно-ідеальним, хоча сама письменниця інколи порушує цей принцип.

Перспективою подальшого дослідження може бути проведення схожого аналізу, але вже в рамках порівняння характеру відтворень емоцій маскулінних чоловіків та маскулінної жінки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Мітчел М. Розвіяні вітром: Роман: в 2 книгах / Пер. з англ. Р.І. Доценка. – Харків: Фоліо, 2004.
2. Словник української мови: в 11 томах. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
3. Duden “Das große Wörterbuch der deutschen Sprache”: in 6 Bd. / hrsg. u. bearb. vom Wissenschaftl. Rat u. d. Mitarb. d. Dudenred. unter Leitung von Günter Drosdowski. – Mannheim; Wien; Zürich: Bibliographisches Institut, 1976–1981. – 2992 S.
4. McConnel-Ginet S. The sexual (re)production of meaning: a discourse-based theory // The feminist critique of language: a reader/ [edited by] Deborah Cameron. – 2nd [rev.] ed. – London and New York: Routledge, 1998. – P. 198-210.
5. Mitchell M. Gone with the Wind. – New York: Scribner, 2007. – 960 p.
6. Mitchell M. Vom Winde verweht / Übers. v. M. Beheim-Schwarzbach. – Berlin: Ullstein, 2006. – 1120 S.
7. Neef L.C. Gentility and Gender in Gone with the Wind // www.dean.sbc.edu/neef.html.
8. Webster’s Third New International Dictionary of the English Language Unabridged with Seven Language Dictionary: in 3 Volumes. – Copyright 1976 by G.&C. Merriam CO. – 3136 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Бідна – аспірант кафедри перекладу та загального мовознавства, викладач кафедри практики германських мов КДПУ ім. В. Винниченка

Наукові інтереси: художній переклад, гендерні аспекти перекладу, семантико-стилістичний аналіз художніх творів.

ЛАКУНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

Тетяна БОСА (Одеса, Україна)

Статтю присвячено особливостям перекладу лакун в українській та німецькій мовах, розглянуто питання перекладу та підкреслено, що теорію перекладу спрямовано на максимально повне відтворення оригіналу в іншомовному середовищі.

The article is devoted features of transfer of lacunas in an Ukrainian language and German languages. In article questions of transfer are considered and on concrete examples is underlined, that all theories of transfer are directed on as much as possible full reconstruction of the original in the environment speaking another language.

Проблема перекладу посідає важливе місце у сучасній лінгвістиці. Переклад є одним з найважливіших видів мовної діяльності (МД), володіння яким необхідно для повноцінної роботи представників найрізноманітніших спеціальностей. Переклад сьогодні є найбільш перспективним засобом подолання існуючих мовних бар’єрів. Професор Л.С. Бархударов визначає переклад як “процес заміни мовленнєвого твору (тексту) однієї мови мовленнєвим твором (текстом) іншою мовою при збереженні незмінного плану змісту” [2]. Це означає, що при перекладі відбувається заміна одиниць мови, але зберігаються незмінним план змісту, тобто передана текстом інформація.

Питання перекладу завжди хвилювало талановитих людей. Перекладознавство як струнка система, що охоплює історію, теорію, літературу, методіку та критику перекладу, сформувалося в окрему комплексну загальнофілологічну дисципліну в 20-30-х рр. ХХ ст. В українській науці чимала заслуга в цьому належить І. Франку, Лесі Українці, М. Коцюбинському, М. Бажану, М. Рильському та ін. Теорією, історією та практикою перекладу займалися О.Федоров, І. Кашкін, Л. Гінзбург, М. Рильський, І. Франко, П. Тичина, В. Коптілов, І. Заславський, П. Топер, В. Іваненко, О. Смирнов та багато інших учених і письменників.

Метою нашої статті є особливості перекладу лакун в українській та німецькій мовах.

Мета зумовила розв’язання таких **завдань**:

- 1) систематизувати й узагальнити поняття лакуни в українському мовознавстві;
- 2) з’ясувати роль лакун при перекладі з німецької мови;
- 3) окреслити межі подальших досліджень.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки існує лише невелика кількість систематизованого теоретичного матеріалу щодо перекладу суспільно-політичної літератури з англійської мови на українську та навпаки. Тому виникає багато проблем, пов’язаних із проблемою відповідності перекладу. У нашій роботі буде зосереджено увагу лише на базових принципах теорії перекладу. По-перше, слід розрізняти переклад і інтерпретацію тексту. Переклад – це досить давній вид людської діяльності, що виконував найважливішу

соціальну функцію, роблячи можливим спілкування людей, які розмовляють різними мовами. Розповсюдження письмових перекладачів дозволило доступитися до культурних надбань інших народів, зробило можливим взаємодію та взаємозбагачення літератур і культур [1: 37].

Як зазначає В.В. Левик, переклад повинен звучати як оригінальні вірші, і це один з елементів точності чи правильності. Але через призму мови-реципієнта повинні відчуватися національний дух та національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета [5: 376].

Відмінність принципів граматичної будови української та німецької мов, що виражається в приналежності цих мов до різних граматичних груп, відображається в істотних відмінностях між граматичними властивостями, наприклад, в існуванні несхожих граматичних категорій: артиклі в німецькій мові, дієприслівник в українській мові; повнозначне узгодження в українській мові, фіксований порядок слів у німецькій мові і т.д. При цьому не слід забувати, що як відмінність, так і схожість між граматичними формами, їхніми функціями та значеннями може бути повною і неповною. Повна схожість, як правило, зустрічається рідко, так само як і повна відмінність, що не компенсується.

Різноманітність мов ґрунтується на різноманітності їх походження, а також історії, середовищі, матеріальній та духовній культурі народів, у процесі мовної комунікації. Всі ці чинники визначають особливість кожної мови, яка інколи спричиняє серйозні проблеми у перекладачів, що й змушує говорити про неможливість перекладу окремих виразів, чи змісту текстів, вираженими засобами однієї мови іншою. У зв'язку з цим чільне місце в теорії перекладу посідає проблема лакуарності та переклад безеквівалентної лексики [11: 119].

Останнім часом в центрі уваги вчених знаходиться дослідження національної специфіки конкретної мови, яке відображається в типологічних особливостях засобів вираження подібних об'єктів реальної дійсності та існуванні граматичних форм і категорій. Одним із проявів такої специфіки на лексичному рівні є лакуни.

Вивченням лакун в основному займалися на ґрунті російського мовознавства, в українській лінгвістиці проблемою лакуарності цікавляться такі вчені, як: О.А. Крижко, О. Сизова, Т. Баран, Т.Д. Ніколаєва тощо.

Лакуна – базовий елемент національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнює переклад її текстів та сприйняття їх іншочультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [7: 275]. Сам термін «лакуна» був введений у вітчизняну лінгвістику Ю.С. Степановим, який назвав їх також «прогалинами, білими плямами в семантичній картині мови» [8: 120].

Термін «лакуна» ототожнюється з безеквівалентною лексикою, хоча вони перебувають у відношеннях включення другої до першої (не кожна лакуна є безеквівалентною). Дослідники пропонують розмежовувати когнітивні лакуни як безеквівалентні слова, а відсутність слів і семем ототожнювати із власне лакунами. Р.Брислін називає лакуни також терміном «реалії», проте реалії належать до концептуальних лакун. Лакуарність встановлюється не лише між двома мовами (міжмовні), а й у межах різних форм існування однієї мови за таким самим принципом (внутрішні лакуни) [7: 275]. Реалії, як предмети матеріальної та духовної культури, відображають спосіб життя та спосіб мислення конкретного суспільства і не мають аналогів в іншій культурі, в мові якої відсутні і лексичні одиниці, що позначають невідомі культурні концепти [11: 15]. Але є й одна відмінність: у той час коли реалії означають поняття, пов'язані з національною специфікою побуту колективу вихідної мови, слова, які можна визначити як семантичні лакуни, означають поняття, відсутні в мові перекладу через специфіку національного мовного мислення [4: 53].

Міжмовною безеквівалентністю проблема лакуарності не вичерпується. І.А. Стернін відзначає, що „...у кожній мові існує велика кількість внутрішньомовних лакун, тобто пустих, незаповнених місць у лексико-фразеологічній системі мови, хоча близькі за значенням лексеми можуть бути наявні ” [9: 7]. Наприклад, в українській мові є слово *ковзанка*, проте немає позначення для смуги льоду на асфальті, на якій взимку катаються

діти; є слово *старшокласник*, але немає одиниці на позначення учнів молодших класів; є слово *молодята*, проте немає слова на позначення подружжя, яке має стаж сімейного життя. Не позначені в українській лексико-фразеологічній системі і такі концепти як „говорити у повільному темпі”, „сказати до ладу, своєчасно”, „повідомляти правдиву інформацію”, „говорити розумні речі”, „передавати інформацію прямо без натяків та недомовок”.

Внутрішньомовні лакуни характеризуються високим рівнем латентності, їх дуже важко, а інколи майже неможливо виявити. Особливим різновидом внутрішньомовних лакун В.І. Жельвіс [3: 141] вважає так звані семантичні компресиви, коли поняття може існувати довгий час (або завжди) виражатися більше, ніж одним словом, проте у розмовному мовленні таке сполучення перетворюється на однослівну форму.

При зіставленні лексики німецької та української мов можна виявити лакуни, які виникають у результаті відсутності словесного еквівалента слова з іншої мови. У першу чергу ці проблеми пов'язані зі співвідношенням мови та культури. Говорячи про семантичні лакуни, ми маємо на увазі відсутність у мові перекладу конкретного, певного поняття, що позначається у вихідній мові певною лексичною одиницею (словом чи словосполученням), що пов'язано з особливостями мовного розподілу об'єктивного світу кожною з певної пари мов [2: 52].

Прикладами таких слів у німецькій мові, що позначають певні поняття або повну відсутність в українській мові, чи необхідність багатослівного опису для передачі їх значень, у той час, коли в німецькій мові існує спеціальне слово, можуть бути:

der Kleine – дитина, що починає ходити;

den Besserungsverstoß – виправна установа;

der Verletzer – порушник; той, хто ухиляється від з'явлення до суду;

die Oberstufe – старші класи; старша школа.

В українській мові прикладами лакун відносно німецької мови можуть бути такі слова:

кіп'ятоквий (дуже гарячий);

кептар (вишитий святковий кожух);

пазушник (чоловіча вишивка, якою тимчасово оздоблювали на вихідний день чи на свято буденну сорочку) – які можна перекласти німецькою мовою лише за допомогою описового методу.

Особливий інтерес представляє проблема пошуку засобів, що допомагають інокультурному реципієнтові в реконструкції чужої культури. Заповнення лакун – це процес розкриття сенсу деякого поняття або фрагмента тексту, що належить незнайомій реципієнту культурі. Заповнення лакун може бути різної глибини, що залежить від характеру елімінованої лакуни, від типу тексту, в якому лакуна існує, а також від особливостей реципієнта, якому адресовано текст.

Не викликає особливих труднощів при перекладі й існування у вихідній мові (ВМ) безеквівалентних граматичних одиниць. Вибір граматичної форми при перекладі залежить не стільки від граматичної форми оригіналу, скільки від її лексичного наповнення. Розрізнення в такому оформленні, як правило, не є перешкодою для встановлення відносин еквівалентності між висловлюваннями в оригіналі та в перекладі. Відсутність у мові перекладу (МП) однотипної відповідності для тієї чи іншої форми ВМ означає лише неможливість використовувати у перекладі аналогічну форму або дослівний переклад. Тут можна відзначити три основні випадки:

1. *Нульовий переклад*, тобто відмова від передачі значення граматичної одиниці унаслідок її надмірності. Граматичне значення нерідко дублюється у висловлюванні за допомогою інших лексичних або граматичних засобів. У таких випадках безеквівалентна одиниця отримує в перекладі «нульову відповідність», тобто, опускається: «*Gib mir das Buch, dass du gestern gekauft hast.* – Дай мені книгу, яку ти вчора купив»; «*Zu dieser Zeit ist er aus England schon abgefahren.* – До цього часу він уже виїхав із Англії». У першому з цих пропозицій значення певного артикля дублюється сенсом додаткової пропозиції, в другому – значення передуювання, виражене формою Perfekt, надмірно із-за наявності у висловлюванні лексичних показників передуювання «до цього часу» та «вже».

2. *Наближений переклад* полягає у використанні у перекладі граматичної одиниці МП, яка в певному контексті частково відповідає безеквівалентній граматичній одиниці ВМ. Так, абсолютна конструкція у сучасній німецькій мові не має українських відповідників, якщо її розглядати як одиницю граматичної будови. Вона має комплексне, нерозчленоване значення, яке об'єднує обставинні відносини. Проте в конкретному виразі на перший план може висуватися один або два види таких відносин (тимчасових, причиново-наслідкових, умовних, допустових та ін.), що дозволяє оказіонально дорівняти до абсолютної конструкції в оригіналі відповідну українську структуру. У наступному прикладі абсолютна конструкція має явно тимчасову функцію: *«Wenn mit dieser Sache Schluß gemacht war, hat der Organismus Misters Svivellera daran erinnert, dass die Mittagsstunde schon nah ist. – Коли з цим ділом було покінчено, організм містера Свівеллера нагадав йому, що час уже обідати».*

3. *Трансформаційний переклад* полягає у передачі значення безеквівалентної одиниці за допомогою однієї з граматичних трансформацій, які разом з лексичними трансформаціями застосовуються при описі процесу перекладу. Наприклад: *«Die alten Wirte und die administrative Führung wurden die Direktoren und die Verwalter der neuen nationalisierten Unternehmen. Außerdem es waren zum Schein etwas rechte Gewerkschaftsbeamten beigefügt. – Старі хазяїва й адміністративне керівництво стали директорами й керівниками нових націоналізованих підприємств. Окрім того, було додано декілька правих профсоюзних чиновників для виду».*

Проаналізуємо поезію Гете *«Das Göttliche»* та її переклад *«Божественне»*:

Оригінал:	Переклад:
<i>Edel sei der Mensch, Hülfreich und gut! Denn das allein Unterscheidet ihn Von allen Wesen, Die wir kennen. Heil den unbekanntem Höherm Wesen, Die wir ahnen! Ihnen gleiche der Mensch; Sein Beispiel lehr uns Jene glauben... [12: 15]</i>	<i>Благородною будь, Добротворною будь, людино! З-помежи суцього На всій землі Це єдине тебе У житті вирізняє. Слава незнаним Вищим істотам, Що ми прочуваєм! Хай же й людина На них буде схожа: Приклад її Навчить нас віри... [5: 87]</i>

Як бачимо, в оригіналі твору існує безліч артиклів, яких в українській мові немає. Німецький сполучник *«denn»* українською мовою перекладається як *«тому що»*, а у вірші Гете – як *«з-поміж»*. У цьому випадку ми можемо спостерігати відповідності – лексичні заміни. В оригіналі є рядок *«...Die wir kennen»*, який автор перекладає як *«...У житті вирізняє»*, а не як *«... які ми знаємо»*. Тут перекладається підрядне означальне речення зовсім іншою синтаксичною конструкцією та спостерігається трансформаційний переклад.

Отже, у результаті дослідження ми дійшли таких висновків:

1) переклад відіграє значну роль у культурному розвитку людства. Завдяки перекладу люди однієї країни знайомляться з життям інших народів. Тому завдання перекладача – цілісно і точно передати засобами іншої мови зміст оригіналу, зберігаючи його національну своєрідність. Оскільки переклад виконує функцію засобу міжкультурної комунікації, то на передній план, разом з мовною, виходить компетенція культурологічна. Володіння лише вербальними засобами комунікації, властивими конкретному мовному колективу, виявляється недостатнім з погляду збереження культурної специфіки оригіналу, а відтак постає питання про роль «фонових знань» для перекладача;

2) лакуни відіграють значну роль при перекладі, оскільки лакунарним може бути і сам конкретний предмет, і будь-який компонент чи, навіть, окрема сема лексичного значення, та ширше – інформація, яка супроводжує це явище в свідомості носіїв мови;

3) лакуна – це будь-який фрагмент тексту, який сприймається як дещо малозрозуміле, таке, що важко пояснити, незрозуміле, особливо читачеві або слухачеві, що мають інші культурні концепти;

4) у подальшій роботі вважаємо за потрібне розглянути безеквівалентну лексику у перекладі окремо від проблем лакунарності, оскільки не всі вчені відносять безеквівалентну лексику до лакун.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Архипов А.Ф. Самоучитель перевода с немецкого языка на русский. – М.: Высш. шк., 1991.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М., 1975.
3. Жельвис В.И. К вопросу о характере русских и английских лакун //Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 136 – 146.
4. Иванов В.О. Английская безэквивалентная лексика и ее перевод на русский язык. – Л.: ЛГУ, 1995. – 95 с.
5. Левик В.В. О точности и верности // Перевод – средство взаимного сближения народов. М., 1987. – 439 с.
6. Орест М. Держава слова: Вірші та переклади – К.: Основи, 1995.
7. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2006. – 716с.
8. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. – 2-е изд., перераб. – М., 1965. – 304 с.
9. Стернин И.А. Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность. – Воронеж, 1997. – 195 с.
10. Урысон Е. В. Проблемы исследования языковой картины мира. Аналогия в семантике: Языки славянской культуры. – М.: Рос. академия наук. Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова, 2003. – 224 с.
11. Фененко Н.А. Язык реалий и реалии языка. – Воронеж, ВГУ, 2001. – 140с.
12. Goethe. Ein Lesebuch für unsere Zeit. – Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1965. – 383 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Боса – аспірант кафедри перекладу та теоретичної і прикладної лінгвістики КДПУ ім. К.Д. Ушинського.
Наукові інтереси: перекладознавство.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Христина ГАЙДИС (Львів, Україна)

У цій статті подано короткий огляд сучасного стану судової лінгвістики і розглянуто окремі аспекти перекладу та міжкультурної комунікації в суді, а також зростання ролі судового лінгвіста і судової лінгвістики у поліцейських розслідуваннях, судових провадженнях та інших сферах, де мова і закон перетинаються.

This paper gives an overview of modern forensic linguistics and discusses certain aspects of court translation/interpretation and cross-cultural communication in courtroom, as well as increasingly important role of linguists and of linguistics in police investigations, courtroom trials, and other areas where language and the law intersect.

При згадуванні судової лінгвістики у більшості людей виникають асоціації із справами, пов'язаними з аналізом почерку чи стилістичним аналізом. Вони насправді є дуже важливими елементами для створення портрету автора при розширенні бази доказів. Серед таких доказів можуть бути передсмертні записки, записки про викуп, письмові свідчення підсудних, що проходять у різноманітних справах та навіть вносять свою лепту до розслідування таких складних злочинів як вбивство.

Зазначаючи це, не можна оминати увагою і таку гучну справу як маніфест Теодора Качинського (добре відомого як “Unabomber” – “UNiversity and Airline BOMber”). Це одне із найдорожчих розслідувань за всю історію ФБР. Воно б так і залишилось нерозкритим, якби брат Теодора – Девід Качинський – не запідозрив його, через неймовірно велику схожість словникового запасу та стилю написання опублікованого на вимогу злочинця маніфесту та листів Теодора, написаних своїй матері. Саме Девід був тією людиною, що віддала свого брата у руки правосуддя. А винагороду в 1 млн. американських доларів, отриману за інформацію, яка допомогла у справі, він пожертвував сім'ям постраждалих від злочинів свого брата [5: 95-142].

Хоча аналіз письмових свідчень має дуже довгу історію, як при розслідуваннях поліції, так і під час розгляду судових справ, але він є тільки одним із напрямків, якими займається судова лінгвістика. Ймовірно, що саме аналіз письмових свідчень і є прототипом того, що сьогодні називають судовою лінгвістикою.

Лінгвісти та фахівці права ще не дійшли згоди, що саме вважати судовою лінгвістикою. Одні з них твердо дотримуються вузького визначення, що «судова лінгвістика – це застосування лінгвістичних технік для розслідування злочинів, у яких лінгвістичні дані виступають частиною доказів» [4]. Інші вважають, що «судова лінгвістика – це наука, що